

معرفی باغ حیدرآباد مود بر اساس مطالعات پیمایشی، مصور و مکتوب

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۶/۱۶

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۷/۲۱

کد مقاله: ۲۰۰۲۶

مهدی حسینی^{۱*}، احمد حیدری^۲، علی عباسی^۳

چکیده

علت‌های وجودی باغ‌های ایرانی با توجه به ارتباط بین علت‌های مادی و فاعلی، همگی در راستای تأمین آسایش و لذت‌جویی انسان بوده است و در این راه از علت‌های صوری هندسی و منظم بهره‌گیری شده است. بنابراین می‌توان گفت که غایت اولیه ساخت باغ ایرانی لذت‌جویی بوده است اما این غایت با گذشت زمان با غایت معنایی ترکیب شده و غایت نهایی به صورت یک بهشت مقدس نمود یافته است. اقلیم کویری در کنار میل به محرمانگی و اصل عدم مشرف بودن تواما با حفظ امنیت باعث ایجاد فضاهای درون‌گرا و اندرونی شده است. باغ‌های این منطقه با اقلیم کویری در خدمت حاکمان و خوانین برای حکمرانی توأم با زندگی بوده است. منطقه کوهپایه‌ای شرق بیرجند تا مود با توجه به حکومت خاندان امیریه و استقرار آن‌ها از امیرآباد گرفته تا اکبریه، رحیم‌آباد، بهلگرد، شوکت‌آباد، نوفرست، مود و ارتباطات سببی و نصبی خاندان مذکور تا دره هریوند باغ‌هایی را ایجاد کرده است. باغ حیدرآباد یکی از باغ‌های مذکور است. روش‌های گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای، پیمایشی، مصاحبه با مطلعان و استفاده از اسناد مکتوب و مصور می‌باشد. یافته‌ها نشان می‌دهد این باغ در حال حاضر تقریباً از بین رفته، قنات آن خشکیده، اعیان فرسوده و جرزهای باقیمانده توان نبارش گنبدها را از کف داده، اما هیبت آن هنوز در ذهن بیننده رسوخ کرده و نجوای دوران اقتدار آن انسان را به وجد می‌آورد مصالح آن اغلب از آجر و خشت است جهت قرارگیری سایت جنوب شرق به شمال غرب است این باغ در فاصله ۳۰ کیلومتری بیرجند و در فاصله یک کیلومتری مود قرار دارد از نتیجه‌گیری مطالعات انجام‌شده این‌طور مشخص می‌شود که باغ حیدرآباد مود متعلق به خاندان امیریه و در حال حاضر نه سهم آن ملکی و سه سهم آن وقفی می‌باشد اما چون قنات آن خشکیده باغ نیز به تبع آن از نفس افتاده است. ریتم در قوس‌های مازهای و تیزه‌دار برقرار و پلان باغ متقارن می‌باشد سبک معماری آن ایرانی اسلامی و حدود ساخت آن به دوران قاجار بر می‌گردد از شاخصه‌های این باغ حضور آب، وجود فضای سبز با کاربری متمرکز، شاه‌نشین در کنار استخر، وجود درختان پسته، عناب؛ کاج و بنه می‌باشد. جهت باغ برخلاف دیگر باغ‌های تاریخی بیرجندی شمالی جنوبی نمی‌باشد.

واژگان کلیدی: مود، باغ، حیدرآباد مود، بیرجند، معماری

۱- کارشناس ارشد مهندسی معماری و کارشناس ارشد مدیریت اجرایی (نویسنده مسئول)

۲- دکترای هنر و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی بیرجند

۳- دانشجوی کارشناس ارشد مهندسی معماری

۱- مقدمه

تصویر (۱): جاده شهر مود تا بیرجند

باغ ایرانی در یک گستره جغرافیایی از هند تا تبریز و از سمرقند تا شیراز و مرزهای فراتر از این محدوده، متناسب با شرایط اقلیمی و دوره تاریخی خاص خود در فرمها و شکل‌های گوناگون تجلی پیدا کرده است. یکی از نقاط شکل‌گیری شیوه خاصی از مفاهیم باغ ایرانی، شهر بیرجند در استان خراسان جنوبی است. بیرجند به عنوان شهری که رونق و شکوفایی خود را در دوره صفویه به دست آورده دارای مجموعه‌ای از باغ‌های تاریخی متعلق به اواخر دوره زندیه، قاجار و پهلوی اول است بررسی ویژگی‌ها و شاخصه های باغ‌های بیرجند در مقایسه با دیگر باغ‌های ایران نشان از شیوه متفاوتی در طراحی دارد.

شاخصه های هشت باغ تاریخی اکبریه، شوکت آباد، رحیم آباد، بهلگرد، مود، امیر آباد، معصومیه، و طاغان نشان می‌دهد که ترکیب خصوصیات همچون عدم حضور آب، اتصال به بافت روستایی، محور اصلی درخت کاج، شاه نشین میان استخر، شکل‌گیری حوض خانه، باغ قلعه ای بودن و محور قوی ممتد، شیوه باغسازی بیرجند را از دیگر نقاط ایران متمایز می‌کند (فاطمی، مهربانی گلزار و رنجبر، ۱۳۸۴)

۲- معرفی شهر مود

مود شهری شهرستان سربیشه با قدمت تاریخی در جنوب استان خراسان جنوبی و در ۳۰ کیلومتری جاده ارتباطی بیرجند به زاهدان واقع شده است.

الف- وجه تسمیه: کلمه «مود» و معنی فارسی سره. آن چنان که در فرهنگ نفیس آمده به معنای عقابی است که پرهایش را به تیر چسباندند. برخی دیگر کلمه مود را آشیانه عقاب معنی کرده‌اند. به اعتقاد گذشتگان مود از ماد (قوم ماد) گرفته شده است و آنان در این منطقه تأسیساتی داشته‌اند (زمانی پور د. ا.، ۱۳۹۰). به نظر می‌رسد که مود در اصل موده بوده یعنی «ده مو» زیرا در مود تاکستان و باغ‌های «مو» فراوان بوده است و هم اکنون هم باغ‌های انگور در آن وجود دارد و خاک آن برای پرورش مو قابلیت فراوانی دارد، طرفداران این نظریه معتقدند هر دهی را بیشتر به خاطر محصولی که در آن محل وجود داشته است، به همان نام می‌شناختند و مود هم که موده بوده به همین دلیل شهرت یافته و «ه» آخر کلمه هم بر اثر کثرت استعمال از بین رفته و فقط مود باقی‌مانده است. مدارک زیادی وجود دارد که ثابت می‌کند بین سربیشه و مود در گذشته جنگلی وجود داشته و سراسر آن منطقه بیشه زار بوده است؛ بنابراین وجه تسمیه دیگر درباره مود این است که مود به معنای انتهای بیشه بوده چنانچه سربیشه به معنای ابتدای بیشه معنی می‌دهد. این نظریه شاید به حقیقت نزدیک‌تر باشد؛ زیرا نام مود برگرفته شده از عارضه طبیعی بوده که در این جا همان جنگل و بیشه است.

ب- معماری شهر مود: بافت قدیم مود شامل خانه‌های خشتی با سقف‌های گنبدی است.

ج- محله‌های شهر: بالای شهر، پایین شهر، خاک سبزی، پشت حصاری و پیش حصاری از محله‌های این شهر است.

د- صنایع دستی و هنر: صنعت فرش مود شهرت جهانی دارد به طوری که برخی فرش‌های دست بافت مود جزو نفیس‌ترین فرش‌های ایران است. قدمت آن به دوره قبل از صفویه می‌رسد. رونق و شکوفایی صنایع فرش دستباف در این منطقه به زمانی بر می‌گردد که شخصی معروف به مصباح السلطنه قبل از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۱۲ در شهر مود کارگاه قالی‌بافی با ۴۰ دار قالی، دایر کرده بود.

ه- آثار تاریخی: باغ و قلعه مود (قلعه باغ مود) از آثار تاریخی و منحصر به فرد مود می‌باشد این بنا در ۳۰ کیلومتری بیرجند در شهر مود دارای یک حصار و ۲۰ برج مدور است. در داخل قلعه بقایایی از یک بنای قدیمی که عمارتی تشریفاتی بوده بر جای مانده که قدمت این بنا حداقل به دوره زندیه بر می‌گردد. در مرکز باغ عمارتی ساخته شده که ویژگی‌های معماری آن تداعی کننده نوع معماری اواخر دوره قاجار و اوایل پهلوی است (امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۹۳، ص. ۱۸۹).

بانی قلعه نو مود، امیر علی خان خزیمه سومین امیر خاندان امیریه بیرجند است که در عصر زندیه و آخرین پادشاه آن یعنی لطفعلی خان زند می‌زیسته است امیر علی خان قبل از اینکه قلعه مزبور را بسازد و در آن مستقر گردد در چپکند بوده و حکومت می‌کرده است اما به مود آمده و قلعه را بنا کرده است و در آن مستقر شده است قبل از او پدرش مرکز حکومت راز نو فرست به

چپکند آورده است و بعد از او جانشینش میر علم خان دوم به نوبه خود حکومت را از مود به بیرجند منتقل کرده است (زمانی پور د. ا، اسرار دره هریوند، ۱۳۹۷، ص. ۹۰-۹۴).

در سال ۱۳۰۹ هجری قمری که میر علم خان سوم فوت می کند قلعه نو مود و روستای حیدر آباد سهمیه فرزند بزرگش امیر علی اکبر خان می شود بعد از فوت امیر علی اکبر خان در سال ۱۳۳۲ قلعه نو مود و روستای حیدر آباد در مالکیت فرزندش امیر معصوم خان حسام الدوله واقع می شود (زمانی پور د. ا، اسرار دره هریوند، ۱۳۹۷، ص. ۹۴). از دیگر آثار تاریخی این شهر می توان به مسجد جامع شهر که به دستور و با هزینه الله‌قلی خان خزاعی و به دست میرزا حسن زابلی ساخته شده و نیز حمام قدیمی شهر که به فرمان الله‌قلی خان خزاعی ساخته شده است.

۳- باغ‌های ایرانی

ایرانیها از قدیم الایام به ساخت باغها و باغچه در حیاطها و دور و بر بناها علاقه خاصی داشته اند، شاید خاطره میهن اصلی و خاستگاه قوم آریا منشا این علاقه بوده است. آنها باغچه هایی را که در اطراف بنا می ساختند «په اره دئسه» یعنی پردیسی نامیدند بنابر این ایرانیان تصور ذهنی شان را از بهشت، که پاداش اعمال نیک به آنها می بخشیده اند در باغ‌های سرسبز و خرم تجسم بخشیده اند در بهشت کوثر هست و درختان و گلها و چوبهارها و در باغ نیز آب روان خوش و گل‌های زیبا و درختهایی که می توان در سایه آنها آرمید و این همه محصور در دیواری است که مانع ورود جهنمیان به آن می شود (استاد پیرنیا، ۱۳۷۳).

باغسازی در ایران زمین به دلیل شرایط خاص اقلیمی بیشتر تحت تاثیر نظامهای ساخت به ویژه نظام آبیاری است هرچند که عوامل حسی و زیبایی شناختی در مراحل بعدی نقشی ویژه در ساخت باغ داشته اند ویژگی خاص اقلیمی و روحیه خاص ایرانیان، موجب عملکرد گرا شدن آنان در زمینه معماری و باغ سازی گردیده است ارسطو در تحلیل علت‌های وجودی هنر چهار علت غایی، فاعلی، مادی و صوری را معرفی نموده که بعدها فلاسفه اسلامی در تحلیل‌های هستی شناسانه خود از آنها بهره برده اند (پورمند و کشتکار قلانی، ۱۳۹۰) بنابر این باغ‌های بیرجندی و باغ حیدرآباد مود هم در ادامه همین اندیشه ساخته شده است.

تصویر (۲): ارتباطات بین زیر سامانه ها، علت وجودی و مفاهیم فرایند (پورمند و کشتکار قلانی، ۱۳۹۰)

در دوران صفویه که آخرین دوران شکوفایی هنر ایرانی است با رواج باغسازی حکمت مینویی و تجلی این عالم را در معماری و باغ آرای ایران شاهد هستیم (همان) این دوران که اقتدار آن در دوران شاه عباس و همزمانی او با دوران رنسانس اروپا و پادشاهانی علم دوست چون پادشاه عثمانی و ملکه بریتانیا همچنین همزمانی فیلسوف و معمار بزرگی چون شیخ بهایی را باید موثر دانست.

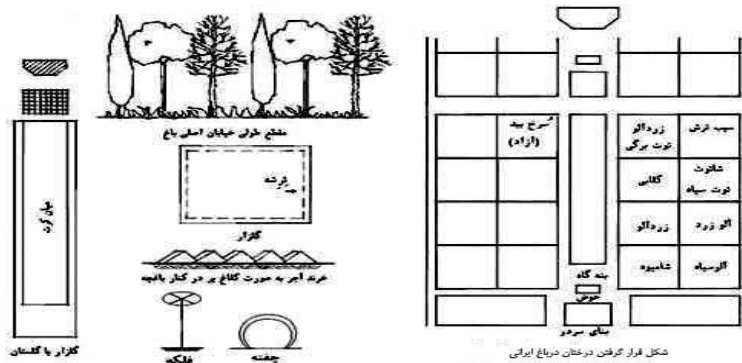
۳-۱- باغ‌های بیرجندی

عمده باغ‌های تاریخی بیرجندی در دوره قاجاریه و در دوران محمد ابراهیم خان شوکت الملک (۱۳۲۳-۱۲۵۹ ه ش) و پدر وی امیر علم خان حشمت الملک، حاکم بیرجند و نواحی اطراف آن در دوره ناصرالدین شاه شکل گرفته است از شاخصه های باغ‌های بیرجندی می توان به عدم حضور محور آب، اتصال به بافت روستایی یا مسکونی، محور درختان کاج، شاه نشین میان استخر، شکل‌گیری حوض خانه، باغ قلعه ای بودن، و محور قوی ممتد را نام برد (رنجبر، سال چهارم).

۳-۲- هندسه

هندسه اساس هنر و معماری ایرانی است این نگرش زاده دید مفهوم وار ایرانیان به اندیشه هنر و محیط انسانی است این تاثیر گذاری در باغ ایرانی که در پیوند فضاهای بسته و باز شکل می گیرد در تمامی عرصه های به چشم می خورد و فضاهای باز و عرصه های طبیعی نیز به نظم در آمده و با هندسه قوام می گیرند هندسه به عنوان یک علت مادی در کنار سایر علتها در باغ، ابعاد و تناسب کلی، حصارها، محورهای اصلی و فرعی، ردیف‌های درختکاری، جویهای آب نحوه حضور و عبور آب و به طور کلی به هندسه مسلط می پردازد.

طرح کالبدی باغ ایرانی بر اساس ساختار هندسی بسیار دقیق و محاسبه شده شکل یافته است و مرز بیرون و درون کاملا تعریف می‌شود (پورمند و کشتکار قلانی، ۱۳۹۰). ابنیه و جزوهای باقیمانده باغ حیدرآباد مود نشان می‌دهد که کوشک آن از یک هندسه بیضوی دارای اندرونی و سایت باغ مستطیل شکل می‌باشد.

تصویر (۳): شکل قرارگیری درختان در باغ ایرانی و باغچه بندی

۳-۳- گونه‌های گیاهی

در میان کرت باغ ایرانی معمولا گیاهانی می‌کاشتنند که زیاد بلند نشود و همیشه سرسبز و زیبا باشند اما در دو خیابان دو طرف همان کرت یا اینما دالان پوشیده ای از درختان می‌ساختند نوع درختان بسته به آب و هوا و خاک منطقه متفاوت بود (استاد پیرنیا، ۱۳۷۳). در باغ‌های بیرجندی هم از درختان کاج و سرو برای اطراف کرتها و اطراف باغ و از گیاهان بذری و درختان کوتاه مانند انار و میوه و گل در کرتها استفاده شده است و در باغ اکبری بیرجند به خوبی دیده می‌شود ولی در باغ حیدرآباد به دلیل خشکدگی قنات درختان از بین رفته اند اما آثار کرتها تا حدودی مشخص می‌باشد درختان باغ حیدرآباد شامل کاج، پسته، بادام، انگور و آلو بوده است.

۴- مواد و روش‌ها

در این پژوهش ابتدا ضمن بازدید و پیمایش در سایت باغ بررسی‌های لازم و مطالعات بصری، عکس‌برداری و رولوه اعیان و عرصه انجام گردید و وضعیت فعلی بنا توسط نرم افزار اتوکد ۲۰۱۴ ترسیم گردید عکسهای هوایی از نرم افزار گوگل ارث دریافت شد و دسترسی های باغ، سیر کولاسیون، فاصله تا مسیل، ارتباط با قنات و روستای مود و سایر روستاها بررسی شد سپس اطلاعات تکمیلی شناخت باغ‌های ایرانی و مقایسه آنها، شناخت اجزا و عناصر، دیتیل‌های معماری و انواع ساختارها و روش‌های ساخت مورد بررسی قرار گرفت و از آنجایی که اطلاعات مکتوب در خصوص این باغ فقط در حد اشاره اسمی در برخی منابع می‌باشد سایر اطلاعات را از طریق مصاحبه با مطلعان محلی از جمله آقای دکتر اسدالله زمانی پور دریافت شده است و بر اساس آن و اطلاعات بصری و شهودی وضعیت باغ در دوران رونق تبیین گردیده است علاوه بر روش‌های فوق یک برگ سند قدیمی قسمتی از اطلاعات را تسجیل نموده است.

۵- یافته‌ها

یافته‌ها نشان می‌دهد این باغ و مزرعه و قنات حیدرآباد مود در فاصله ۳۰ کیلومتری بیرجند قرار دارد و فاصله آن تا مود یک کیلومتر می‌باشد. این قنات با توجه به آثار مالکیت آن در حدود قبل از سال‌های ۱۳۰۰ هجری قمری احتمالا تا حدود ۲۰۰ سال قبل توسط خانواده حسن حبیب^۱ از اهالی دستگرد مود (اجداد آقایان حبیبی مود) احداث شده است، چنانچه مولف اسرار دره هریوند انتقال مالکیت از میر علم خان سوم متوفی در سال ۱۳۰۹ هجری قمری به فرزند بزرگش امیر علی اکبر خان را قید می‌نماید (زمانی پور د. ا. اسرار دره هریوند، ۱۳۹۷) لذا این قنات و روستا قبل از این تاریخ وجود داشته است و به گفته آقای محمد رضا حبیبی مود توسط پدر بزرگ ایشان احداث گردیده است و بعدا توسط خاندان علم تملک شده است (حبیبی مود، ۱۳۹۸) لذا در دوره های بعد که بر اساس سند موجود ملک مورد نظر مجدد توسط خانواده حبیبی مود باز خرید می‌شود باعث خوشحالی آنها از تملک مجدد ملکشان می‌شود خانواده‌های محمد حبیبی مود و محمود نقاش مود و سلیمانی مود. خود از نوادگان آنها می‌باشند به گفته

۱- در آن تاریخ نام فامیلی نبوده چرا که نام گذاری فامیل در سال ۱۳۰۴ شمسی در ابتدای سلطنت پهلوی اول انجام شده است

مطلمان پس از اتمام و احیای قنات حیدرآباد که آب فراوانی^۱ داشت. حیدرآباد مرکز حکومت شده است^۲ که هنوز آثار بناهای آن در سه نقطه بنام باغ منزل محل حکومت و سکونت امیر، ساختمان سرسرا و ساختمانهای مسکونی زارعین بصورت مخروبه دیده می-شود.

تصویر (۴) موقعیت باغ حیدرآباد نسبت به شهر مود

این مزرعه و قنات در سالهای حکومت امرای حاکم مرکزیت داشته و اعیاد و مراسم مذهبی در آن برگزار می شده است. این ملک به آقای امیر معصوم خزیمه علم که قنات و قلعه معروف جدید مود محل استراحت و سکونت ایشان بوده به ارث رسیده است و بعد از ایشان به آقای امیر علم خان خزیمه به عنوان یکی از ورراث نامبرده رسیده است این ملک قبل از اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۰ شمسی، نه سهم آن به آقایان محمد حبیبی مود و ذبیح الله نقاش مود و مهدی سلیمانی فروخته شد سه سهم دیگر آن نیز بخاطر اینکه بدون رضایت مالک اولیه تصرف شده بود بنام موقوفه در نظر گرفته شده که هنوز در ردیف موقوفات خاندان علم و خزیمه علم می باشد.

۵-۱- قنات حیدرآباد

طول قنات از دهانه یعنی مظهر قنات تا مادر چاه ۱۷۶۰ متر (مقایسه شود با طول قنات دولت آباد یزد ۶۵ کیلومتر) می باشد که از روستا، دشت و کشتان مود میگذرد که بتدریج بعلت کمی باران و نزولات آسمانی خشکیده و بصورت مخروبه می باشد که چنانچه سرمایه گذاری قابل ملاحظه ای برای مرمت و احیای آن بشود یکی از قناتهای معروف چون گذشته خواهد بود

۵-۲- عناصر سازنده کالبدی

الف- کوشک: کوشک ایجاد شده در بالادست باغ و نزدیک به مظهر قنات ایجاد شده است.

ب- حصار: شکل کلی حصار دارای هندسه مستطیل می باشد و این حصار مرز بین فضای درونی و بیرونی را به خوبی تعریف می کند.

ج- کرت بندی: کرت بندی در این باغ بر اساس آنچه از عکسها و وضعیت موجود مشخص می شود مانند سایر باغهای بیرجندی بر مبنای شیب ثقلی زمین می باشد جهت قرار گیری این باغ بر خلاف قلعه باغ مود و سایر باغهای تاریخی بیرجند که جهت شمالی جنوبی دارد دارای جهت جنوب شرقی به شمال غربی می باشد. بقای باغ حیدرآباد مانند سایر باغهای ایرانی در اقلیم کویر، بیشتر به قنات بالاسری وابسته بوده است باغ اکبری بیرجند و دولت آباد یزد از این گونه باغها هستند پیدایش مجموعه عمارات باغ دولت آباد پس از احداث و احیای رشته های قناتی است که با همین نام شکل گرفته و پس از رونق باغهای پیرامون، در آن چند عمارت شامل عمارت سردر، عمارت بهشت آیین، تالار آیین، عمارت تهرانی، عمارت هشتی (عمارت بادگیر)، عمارت سردر شمالی (مربوط به باغ بهشت آیین) و تالار طنپی احداث گردیده است (پورجعفر، پورجعفر، رستمی، ۱۳۹۳).

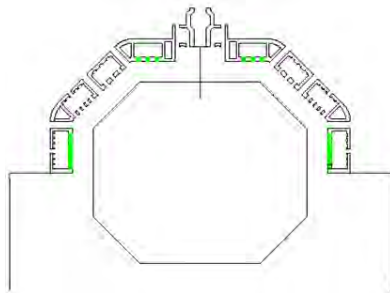
۵-۳- ویژگی های معماری

الف- ریتم: ریتم در قوسها و جداره ها و بازشوها و طاغچهها به خوبی برقرار می باشد.

تصویر (۵) قسمتی از کوشک که باقی مانده است

۱- به گفته آقای محمد رضا حبیبی مود پنج سنگ آب داشته است.
۲- البته با توجه به دیگر اسناد و همزمانی تملک باغ حیدرآباد و قلعه باغ مود احتمالاً موقتا و یا پاره وقت و یا تفریحی از آن استفاده شده است.

پلان (۱): تقارن پلان بر محور ورودی

ب- تقارن: تقارن یکی از اصول معماری ایرانی به شمار می‌رود که در باغ ایرانی از این اصل بسیار استفاده شده است (یعقوبی، ۱۳۸۹) باغ حیدرآباد در محور طولی خود دارای تقارن می‌باشد همین‌طور در قوس‌ها و گنبدها و عناصر اجرا شده مطابق پلانهای زیر دارای تقارن می‌باشد.

ج- گونه‌شناسی باغ: این باغ شامل گونه اقامتی تفریحی حکومتی بوده است و بر اساس اسناد در مالکیت حاکم وقت (خاندان امیریه) بوده است و از آنجایی که بر اساس منابع موجود همزمان با قلعه باغ مود در مالکیت یک نفر بوده است احتمالاً همزمان مورد استفاده قرار می‌گرفته است و یا یکی از همسران حاکم به همراه قسمتی از امور دیوانی برای مقطعی خاص در این بنا انجام می‌گرفته است همچنین بعد اقتصادی مبتنی بر کشاورزی باغ را هم باید مد نظر قرار دهیم.

د- آسیب شناسی: رها سازی باغ به دلیل خشکیدگی قنات و احتمالاً وضعیت مالکیت و عدم نیاز مادی و از طرفی نگاه تهاطری هزینه فایده باعث از بین رفتن فضای سبز و به تبع آن ساختمان شده است نبود ازاره های باعث تخریب پاکارها بر اثر رطوبت مویبگی موجود در خاک شده است وندالیسم انسانی و فرسایش اقلیمی و باد و بوران و رطوبت از بالا باعث افزایش تنش تسلیم و کاهش نیراش گنبدها شده و گرانش توان ایستادن را از گنبدها گرفته است.

تصویر (۶) آسیب پاکار به دلیل عدم وجود ازاره

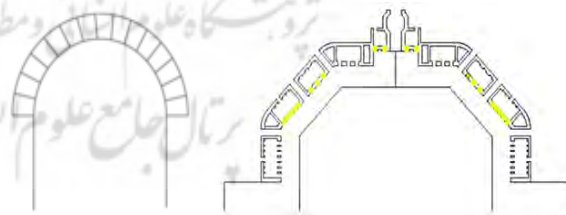
۴-۵- دیتیل‌ها و عناصر

در اعیان این باغ از سبک معماری اسلامی ایرانی استفاده شده است قوس کلیل تخت، چفد مازهدار و تیزهدار و سقف مسطح تیر پوش و گنبد بهره گیری شده است مصالح خشت، آجر، گل، چوب و سنگ می‌باشد.

الف- چفد مازهدار یا طاق قوس چمله: چفد مازه ای یک قوس باربر و غیر باربر ایرانی است که از رسم قسمت بالایی یک بیضی ایستاده رسم می‌شود این قوس‌ها در نقاط رنگی پلان ذیل قرار دارند.

تصویر شماره (۷) طاق با چفد مازه دار

پلان (۲) چفد مازه‌ای و قسمت‌های مشخص شده مازه ای در پلان

ب- چفد یا طاق‌های تیزهدار: چفد نیزه ای نمونه ساخت یافته چفد مازه ای است که به دلیل باربری بیشتر و ارتفاع کوتاه تر بر مبنای اصل مردم واری شکل گرفته است و از رسم دو بیضی بر مبنای نقاط کانونی بیضی‌ها شکل می‌گیرد.

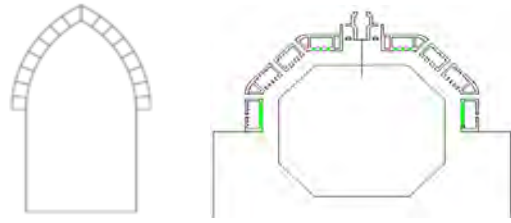
تصویر (۸): طاق با چفد تیزه دار

تصویر (۹): قوس کلیل تخت

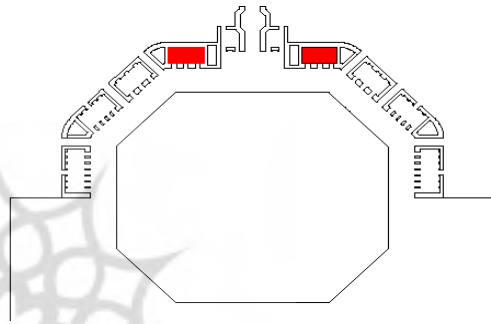

تصویر (۱۰) تصویر تیرپوش

پلان (۳): چفد تیزه دار و قسمتهای مشخص شده تیزه ای در پلان
ج- قوس کلیل منحنی، تخت یک طبقه و دو طبقه: دو نوع کلیل تخت یک طبقه و دو طبقه داریم در شکل زیر قوس کلیل تخت دیده می شود. (تصویر ۹)

د- سقفهای تخت تیرپوش: سقف مسطح از تیرهای چوبی به عنوان حمال و شاخه درختان و اندود گل پوشش شده است همانطور که در تصویر دیده می شود قسمتهای هاشور شده در تصویر سقف مسطح می باشند.

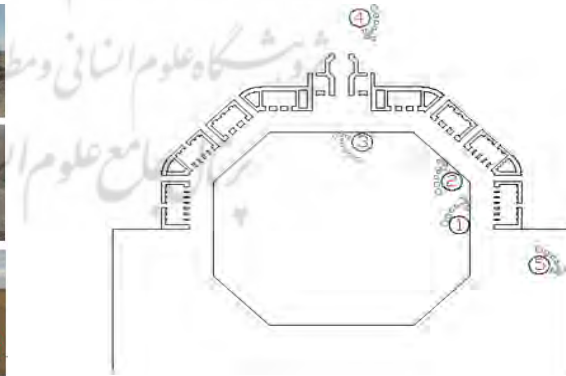

پلان (۴) سقفهای تیرپوش در پلان

۵- چند تصویر: تصاویر زیر به ترتیب شماره از وضعیت موجود اعیان باغ گرفته شده است در عکس شماره چهار گنبد تک پوسته دیده می شود همینطور کلیلهای تخت برابر در این عکس و عکس شماره سه دیده می شوند عکس شماره ۵ آثار باقیمانده از حصار باغ را نشان می دهد مکان قرار گیری عکس ها در پلان مشخص شده است.

تصویر (۱۱): چند تصویر از جهات مختلف

پلان (۵): عکسهای گرفته شده از نقاط مختلف پلان

و- جرزها: در این باغ جرزها از آجر و خشت با ملات گل و آهک اجرا گردیده اند اما بدون ازاره می باشند رطوبت موجود در پایه ها نشان از نبود عایق در پی و شالوده جرزها دارد.

نتیجه‌گیری

آنچه از یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت؛ مالکیت این باغ در ابتدا در اختیار خاندان امیریه بوده است و همزمان با قلعه باغ مود مورد بهره برداری قرار داشته است مصالح آن بوم‌آورد و شامل خشت و گل و چوب و سنگ می‌باشد عدم وجود ازاره و عایق شالوده، و حضور و عبور آب از زیر سردر باعث تخریب پاکارها بر اثر رطوبت گردیده است کاربری باغ از نوع گونه اقامتی-حکومتی بوده است مالکیت آن در حال حاضر ملکی شخصی و وقفی می‌باشد.

عدم ثبت این باغ در میراث فرهنگی و خروج آن از کانون توجهات به دلایل عمده مانند مالکیت، دوری از مرکز، نبودن فضای زیست روستایی در محل و سایر دلایل باعث تخریب بیش از پیش آن شده است. عدم احیای قنات به دلیل خشکسالی و کاهش امید به زندگی و کم التفاتی همزیستان ما به گذاران اسلاف خود باعث خشکیدن و تخریب قنات گردیده است. احیای قنات آن با سرمایه گذاری مالکان و علاقه مندان می تواند باعث احیای این اعیان زیبا گردد.

عناصر آن در بعضی قسمتها مانند سقفها به دلیل دهانه زیاد و باربری کلیل تخت باعث تخریب شده است گنبدها برای مطابقت با سقفهای تیرپوش از قوس کمی برخوردارند بنابراین از گنبدهای همزاد خود در این نواحی که قوس تندتری دارند زودتر تخریب شده اند. ریتم در قوسهای مازه ای و تیزه دار برقرار است و پلان باغ متقارن می‌باشد از شاخصه‌های این باغ حضور آب، وجود فضای سبز با کاربری متمرکز، شاه‌نشین در کنار استخر، وجود درختان پسته، عناب؛ کاج، بنه و زرشک می‌باشد. جهت باغ بر خلاف دیگر باغ‌های تاریخی بیرجندی شمالی جنوبی نمی باشد.

منابع

۱. پیرنیا، م. ک. (۱۳۷۳). باغ‌های ایرانی. نشریه آبادی سال چهارم، شماره پانزدهم، زمستان.
۲. امور اقتصادی و دارایی خراسان جنوبی، ا. ک. (۱۳۹۶). توانمندی های تولیدیو فرصتهای سرمایه گذاری استان خراسان جنوبی. (م. مودی، م. اسحاقی نسب، م. رسولی، م. فرامرزی، م. شکروبی، ع. جعفری گیو، بیرجند: انتشارات صبح امروز.
۳. امور اقتصادی و دارایی، ا. ک. (۱۳۹۳). توانمندیها، پتانسیل ها و فرصتهای سرمایه گذاری خراسان جنوبی. (م. حاجی پور، م. مودی، ح. شرفی، م. اسحاقی نسب، م. مهرانی، س. م. رضائی، بیرجند: چهار درخت.
۴. پورجعفر، م.، پورجعفر، ع.، رستمی، م. (۱۳۹۳). تجلی مفاهیم قرآنی در باغ ایرانی با تاکید بر سوره انسان (مطالعه موردی باغ دولت آباد یزد). دوفصلنامه تخصصی پژوهشهای میان رشته ای قران کریم.
۵. پورمند، ح.، کشتکار قلانی، ا. (۱۳۹۰). تحلیل علت های وجودی ساخت باغ ایرانی. نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی شماره ۴۷ پاییز، صفحات ۵۱ - ۲۶.
۶. پیرنیا، د. م.، معماریان، د. غ. (۱۳۹۷). سبک شناسی معماری ایرانی چاپ بیستم. تهران: انتشارات گلجام.
۷. توانمندیها، خراسان، ا.، حاجی پور و همکاران، م. (۱۳۹۳). توانمندیها، پتانسیلها و فرصتهای سرمایه گذاری استان خراسان چاپ دوم. بیرجند: انتشارات چهاردرخت.
۸. حبیبی مود، م. ر. (۱۳۹۸). جهاد کشاورزی و از وراث حیدرآباد می باشند بنده به صورت تلفنی با ایشان در خصوص باغ مکالمه داشتم. بیرجند.
۹. رنجبر، ا. (سال چهارم). درآمدی بر شناخت باغ‌های تاریخی بیرجند. باغ نظر، ۵۳.
۱۰. زمانی پور، ا.، حبیبی مود، م. ر. (۱۳۹۸). دکتر اسدالله زمانی پور، محمد رضا حبیبی مود.
۱۱. زمانی پور، د. ا. (۱۳۹۷). اسرار دره هریوند. بیرجند: رزقی.
۱۲. زمانی پور، د. ا. (۱۳۹۰). مود، مرکز نهارجان. مشهد: چاپخانه دانشگاه فردوسی.
۱۳. فاطمی، م.، مهربانی گلزار، م.، رنجبر، ا. (۱۳۸۴). درآمدی بر شناخت باغ‌های تاریخی بیرجند ۴. باغ نظر شماره .
۱۴. یعقوبی، ع. ا. (۱۳۸۹). شناخت باغ دولت آباد یزد و بررسی هندسه باغ با تاکید بر اصل تقارن. نشریه اینترنتی معماری منظر.
۱۵. استاد محمد کریم پیرنیا باغ‌های ایرانی نشریه آبادی سال چهارم، شماره پانزدهم، زمستان ۱۳۷۳
۱۶. دولت یاد زنده یاد میرزا ذبیح الله ناصح
۱۷. مستند سازی و تحلیل منظر و سیمای شهر تاریخی بیرجند مجتبی کاویان تابستان ۱۳۹۴
۱۸. باغ تخت شیراز، تخت قراچه، تخت قاجار ف حمیدرضا خوئی و همکاران SID
۱۹. معرفی باغ تخت شیراز بر پایه اسناد مصور و مکتوب
۲۰. مصاحبه حضوری با آقای محمد رضا حبیبی مود فرزند محمد بیک بازنشسته جهاد کشاورزی و از وراث حیدرآباد